

УДК: 930.1; 930.85.

Хўшбоқов Панжи Шайманович

Термиз давлат педагогика институти

**ЎЗБЕКИСТОН ТЎҚИМАЧИЛИК САНОАТИНИНГ РИВОЖЛАНИШИДАГИ
ИҚТИСОДИЙ ВА ИЖТИМОИЙ-МАДАНИЙ ОМИЛЛАР**

Резюме: Мақолада Ўзбекистон Республикасида тўқимачилик саноати ривожланишининг тарихи ва истикболлари тўғрисида мулоҳазалар юритилган.

Калит сўзлар: Ўзбекистон тўқимачилиги, тўқимачилик анъаналари, тўқимачилик саноати, тарихий тенденция, модернизация, импорт ва экспорт

PhD. Khoshbakov Panji Shaimanovich

Termez State Pedagogical Institute

**ECONOMIC AND SOCIO-CULTURAL FACTORS OF DEVELOPMENT OF THE
TEXTILE INDUSTRY OF UZBEKISTAN**

Summary: The article discusses the history and prospects for the development of the textile industry of the Republic of Uzbekistan.

Key words: textiles of Uzbekistan, textile traditions, textile industry, historical trend, modernization, import and export.

Кириш. Ҳозирда енгил саноат маҳсулотларига ички ва ташқи бозорда талабнинг ошиб бориши, ишлаб чиқаришда қўл меҳнатининг аҳамияти аҳолининг кўп қисмини, биринчи навбатда, аёлларни иш билан таъминлаш имконини бериб, соҳанинг ижтимоий йўналишдаги аҳамиятини оширади. Демак, мамлакатимизда тўқимачилик ва тикув-трикотаж тармоғининг барқарор ва жадал ривожлангани аҳоли бандлигини таъминлашда, асосийси, қишлоқ жойларда ушбу муаммони ҳал этишда қўл келмоқда. Бунга хом ашё базамизнинг мавжудлиги, қўшни мамлакатларда тўқимачилик маҳсулотларига бўлган талабнинг юқорилиги, қўшимча капитал талаб қилмайдиган тўқувчилик ускуналарининг етарли эканлиги кўп жиҳатдан ёрдам бермоқда. Бу омилларнинг мавжудлиги, айниқса, аёллар учун қўшимча ишчи ўринлари яратиш бўйича энг муҳим вазифани ҳал этиш имконини беради.

Тадқиқот усуллари. Тарихий таҳлил: мустақиллик давридан то ҳозирги кунгача Ўзбекистонда тўқимачилик саноатининг ривожланишини ўрганиш, социологик усуллар: тўқимачилик саноати вакиллари, иқтисодчилар ва жамоат арбоблари билан сўровлар ва суҳбатлар, иқтисодий таҳлил: тўқимачилик маҳсулотларини ишлаб чиқариш, экспорт ва импорт қилиш, шунингдек корхоналарнинг молиявий кўрсаткичлари тўғрисидаги маълумотларни таҳлил қилиш, қиёсий таҳлил: Ўзбекистонда тўқимачилик саноатининг ривожланишини бошқа мамлакатлар ва минтақалар билан таққослаш ва бошқалар.

Муҳокама ва мулоҳазалар. Ўзбекистонда қудратли тўқимачилик саноати ривожланган бўлиб, у республиканинг минтақавий тўқимачилик ишлаб чиқариш маркази сифатида ривожланишининг асосий омилига айланди. Хусусан, сўнгги йилларда

мамлакатимиз тўқимачилик саноатида туб миқдор ва сифат ўзгаришлари юз берди. Шу вақт мобайнида маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажми 5,1 бараварга ошди. 2016-2021 йилларда тикув-трикотаж маҳсулотлари экспорти 6,2, пайпоқ маҳсулотлари экспорти эса 15 433 фоизга ўсди. Умумий экспортда тўқимачилик саноатининг улуши 17,7 фоизга етди. Экспорт қилинаётган маҳсулотларнинг турлари эса 450 дан ошди [1]. Тўқимачилик маҳсулотлари экспорт географияси 57 дан ортиқ мамлакатларни қамраб олмоқда. Доимий бозорларимиз ҳисобланган МДҲ давлатлари қаторида Кувайт, Венгрия, Словакия ва Греция каби давлатларга ҳам илк бора тўқимачилик маҳсулотлари экспорти амалга оширилди. Тўқимачилик маҳсулотлари экспорт қилинадиган потенциал импортёрлар қаторига Россия Федерацияси (\$394,5 млн. – 39,2 %), Хитой (\$187,6 млн. – 18,6 %), Қирғизистон (\$139,1 млн. – 13,8 %) ва Туркия (\$123,5 млн. – 12,3 %) кабиларни келтириш мумкин [2]. Ўзбекистонда тўқимачилик саноатининг ривожланишида ҳам иқтисодий, ҳам ижтимоий-маданий омиллар муҳим рол ўйнайди. Қуйида улардан баъзиларини кўриб чиқамиз:

Иқтисодий омиллар: Табиий ресурсларнинг мавжудлиги: Ўзбекистон табиий шароити ва иқлими туфайли дунёдаги енг йирик пахта ишлаб чиқарувчилардан бири ҳисобланади. Ушбу ресурс тўқимачилик саноатини ривожлантириш учун асос бўлиб хизмат қилади. Меҳнат мавжудлиги: Ўзбекистон меҳнат ресурслари етарли таъминоти бор, қайси малакали ва арзон ишчилар фойдаланиш билан тўқимачилик корхоналари беради. Инвестициялар ва молиялаштириш: хорижий инвестицияларни жалб қилиш ва молиялаштиришдан фойдаланиш Ўзбекистонда тўқимачилик саноатини ривожлантириш ва модернизация қилишга ёрдам беради.

Ижтимоий-маданий омиллар: Анъанавий ҳунармандчилик: Ўзбекистон нақш, каштачилик ва қўлда ясалган тўқимачилик каби узоқ йиллик тўқимачилик анъаналари билан машҳур. Бу маҳорат авлоддан-авлодга ўтиб, унинг сақланиши ва ривожланиши мамлакат тўқимачилик саноатини рағбатлантиради. Тўқимачилик маданияти: пахта тўқимачилик ўзбек маданиятининг муҳим қисмидир, каштачилик ва икат каби тўқимачилик таниқли санъат асарлари ҳисобланади. Бу Ўзбекистон тўқимачилик маҳсулотларини ривожлантириш ва жаҳон бозорига чиқаришга хизмат қилмоқда. Меҳнат анъаналари: ўзбек маданияти ноёб меҳнат анъаналарини, шу жумладан оилавий корхоналарни ва ишлаб чиқаришни ташкил етишнинг кооператив шакллари тақдим этади. Бу тўқимачилик саноатида кичик ва ўрта бизнесни ривожлантиришга ёрдам беради. Ижтимоий таъсир: тўқимачилик саноатининг ривожланиши иш ўринларини яратишга ва маҳаллий жамоаларнинг иқтисодий ривожланишига ёрдам беради. Бу ижтимоий аҳамиятга ега, чунки у ишсизликка қарши курашиш ва маҳаллий аҳолининг турмуш даражасини яхшилашга ёрдам беради.

Иқтисодий ва ижтимоий-маданий омилларнинг ўзаро таъсири Ўзбекистон тўқимачилик саноатини ривожлантиришда муҳим рол ўйнайди, барқарор иқтисодий ўсишга ва мамлакат анъаналари ва маданиятини сақлашга ёрдам беради.

Ўзбекистонда амалга оширилаётган иқтисодий ислохотлар тўқимачилик саноатига сезиларли таъсир кўрсатди. Шу ўринда, асосий иқтисодий ислохотлар ва уларнинг ушбу соҳага таъсирга тўхталиб ўтамиз. Хусусийлаштириш ва диверсификация: тўқимачилик корхоналарини хусусийлаштириш жараёни уларни янада мослашувчан ва самарали

бўлишига имкон берди. Кўпгина компаниялар стратегик қарорлар қабул қила бошладилар, маҳсулот турларини диверсификация қилдилар ва бозорга янги турдаги маҳсулотларни киритдилар. Бу тўқимачилик саноатининг ривожланишига ҳисса қўшди ва унинг рақобатбардошлигини оширди. Хорижий инвестициялар ва технологиялар: хорижий инвестицияларни жалб қилиш Ўзбекистонда тўқимачилик саноатини ривожлантиришнинг муҳим омилларидан бирига айланди. Хорижий инвесторлар нафақат капитал қўшибгина қолмай, балки тўқимачилик маҳсулотларининг самарадорлиги ва сифатини оширадиган янги ишлаб чиқариш технологияларини жорий етишмоқда. Вертикал интеграцияни ривожлантириш: Ўзбекистон тўқимачилик саноатида вертикал интеграцияни фаол ривожлантирмоқда. Корхоналар нафақат ишлаб чиқариш, балки пахта териш, йигириш, мато ва тайёр маҳсулотлар ишлаб чиқариш билан ҳам шуғуллана бошладилар. Бу уларга ишлаб чиқаришнинг барча босқичларини назорат қилиш имконини беради ва самарадорлик ва рақобатбардошликни оширади. Инфратузилмани ривожлантириш: Ўзбекистон ҳукуматининг саъй-ҳаракатлари билан тўқимачилик саноати билан боғлиқ инфратузилма ривожланмоқда ва такомиллаштирилмоқда. Логистика марказлари, замонавий омборлар ва transport инфратузилмасининг ривожланиши тўқимачилик маҳсулотларини ишлаб чиқариш ва экспорт қилиш шароитларини сезиларли даражада яхшилади. Ишбилармонлик муҳитини яхшилаш: Ўзбекистон ҳукумати мамлакатда ишбилармонлик муҳитини яхшилаш чораларини кўрмоқда. Маъмурий тартиб-қоидаларни соддалаштириш, солиқ юкини камайтириш ва коррупцияга қарши кураш тўқимачилик саноатини ривожлантириш ва инвестицияларни жалб қилиш учун қулай шарт-шароитларни яратмоқда.

Ушбу иқтисодий ислохотлар Ўзбекистон тўқимачилик саноатини ривожлантириш, тўқимачилик маҳсулотлари ишлаб чиқариш ва экспортини кўпайтириш, маҳсулот сифати ва компанияларнинг рақобатбардошлигини оширишга хизмат қилди. Шунингдек, улар ушбу соҳада кичик ва ўрта бизнесни ривожлантириш учун янги имкониятлар яратиб, янги иш ўринлари яратилишига ҳисса қўшдилар.

Ўзбекистон тўқимачилик саноатини ривожлантиришда ташқи савдо фаолияти муҳим ўрин тутади. Ўзбекистон ташқи савдо ва тўқимачилик маҳсулотлари ўртасидаги муносабатларнинг асосий жиҳатлари қуйидагилар:

Биринчидан, тўқимачилик экспорти: Ўзбекистон тўқимачилик маҳсулотлари, жумладан, пахта матолари, ип-калава, каштачилик ва тайёр тўқимачилик маҳсулотларининг йирик экспортчиси ҳисобланади. Ўзбекистон тўқимачилик маҳсулотларининг асосий импортчилари Европа, МДХ, АҚШ ва Хитой мамлакатлари ҳисобланади.

Иккинчидан, экспортнинг катта ҳажми: тўқимачилик маҳсулотлари экспорти Ўзбекистон иқтисодиётига сезиларли таъсир кўрсатади ва экспорт даромадининг катта қисмини ташкил етади. Ушбу саноат мамлакат учун валюта тушумининг асосий манбаларидан биридир.

Усинчидан, рақобатбардошлик: ўзбек тўқимачилик маҳсулотлари рақобатбардош нарх ва юқори сифатга ега, бу еса уларни халқаро харидорлар учун жозибador қилади. Ўзбекистон янги мижозларни жалб қилиш мақсадида халқаро кўرғазма ва ярмаркаларда иштирок етиб, экспорт имкониятларини ҳам фаол ривожлантирмоқда.

Тўртинчидан, савдо бозорларини диверсификация қилиш: Ўзбекистон жаҳон тўқимачилик бозоридаги иштирокини кенгайтириш ва савдо бозорларини диверсификация қилишга интилоқда. Мамлакат янада барқарор ва хилма-хил экспорт оқимларини яратиш мақсадида янги шериклар, айниқса Осиё, Европа ва бошқа минтақалар билан алоқаларни фаол ривожлантирмоқда.

Бешинчидан, тўқимачилик материаллари ва усқуналари импорти: Ўзбекистон ўз саноатини ривожлантириш учун тўқимачилик материаллари, хом ашё ва усқуналарни ҳам import қилади. Ўзбекистон компаниялари ўз маҳсулотларининг сифатли ва хилма-хиллигини таъминлаш учун хорижий етказиб берувчилар билан фаол ҳамкорлик қилмоқда. Ташқи савдо фаолияти Ўзбекистон тўқимачилик саноатини ривожлантириш, экспорт имкониятларини таъминлаш, инвестиция ва технологияларни жалб қилиш, шунингдек, дунёдаги шериклар билан ишбилармонлик алоқаларида муҳим рол ўйнайди. Бу соҳани ривожлантириш, янги иш ўринлари яратиш ва мамлакат даромадларининг ошишига хизмат қилмоқда.

Ўзбекистонда тўқимачилик саноатини ривожлантиришда ижтимоий-маданий жиҳатлар ҳам муҳим ўрин тутуди. Шу ўринда, анъанавий ҳунармандчилик ва ҳунармандчилик: Ўзбекистон азалдан тўқимачилик анъаналари ва авлоддан-авлодга ўтиб келаётган ҳунармандчилиги билан машҳур. Тўқимачилик усталари тўқимачиликда чиройли нақш ва дизайнлар яратиш учун ноёб каштадўзлик, йигирув ва тўқув техникасидан фойдаланадилар. Миллий услуб ва дизайн: Ўзбекистон тўқимачилик саноати миллий услуб ва дизайнни фаол ривожлантирмоқда. Ноёб нақшлар, кашталар ва анъанавий нақшлардан фойдаланиш ўзбек тўқимачилигини жаҳон бозорида таниқли ва талабга ега қилади. Навбатдагиси, аёлларнинг роли: аёллар Ўзбекистонда тўқимачилик саноатига сезиларли таъсир кўрсатади. Кўп аёллар анъанавий ҳунармандчиликнинг бир қисми сифатида каштадўзлик, йигирув ва тўқув билан шуғулланадилар. Улар ноёб тўқимачилик техникаси ва дизайнларини сақлаш ва ривожлантиришда муҳим рол ўйнайди. Кейингиси, кичик ва ўрта бизнеснинг иштироки: кичик ва ўрта бизнес Ўзбекистон тўқимачилик саноатида кенг намоиш етилади. Тўқимачилик маҳсулотларини ишлаб чиқариш билан кўплаб оилавий корхоналар ва кооперативлар шуғулланади. Бу кичик бизнесни ривожлантириш ва иш ўринларини яратишга ёрдам беради. Шунингдек, ижтимоий аҳамияти: тўқимачилик саноатининг ривожланиши маҳаллий аҳолининг иқтисодий ривожланиши ва турмуш даражасини яхшилашга ёрдам беради. Бу, айниқса, пахта етиштириш муҳим даромад манбаи бўлган қишлоқ жойларда бандлик ва тадбиркорлик имкониятларини тақдим етади. Сўнгиси эса, маданий меросни сақлаш: тўқимачилик саноатининг ривожланиши ўзбек маданияти ва меросини сақлаш ва тарғиб қилишга ёрдам беради. Каштачилик, икат ва бошқа ноёб тўқимачилик анъаналари каби тўқимачилик маҳсулотлари ғурур объектига айланади ва миллий ва маданий мероснинг бир қисми сифатида тарғиб қилинади.

Хулоса. Ўзбекистон тўқимачилик саноатини ривожлантиришда, миллий маданиятни сақлаш, иш ўринлари яратиш ва ижтимоий тараққиётга ҳисса қўшишда ижтимоий-маданий жиҳатлар муҳим ўрин тутуди. Улар Ўзбекистон тўқимачилик маҳсулотларининг жаҳон бозорида ўзига хослиги ва рақобатбардошлигини мустаҳкамлаб, ушбу соҳанинг узоқ тарихини давом еттиришга ҳисса қўшмоқда.

Фойдаланилган манбалар:

1. <https://review.uz/oz/post/toqimachilik-sanoatini-yuksaltirish>.
2. <https://yuz.uz/news/mamlakatimizdan-7-oy-davomida-1-mlrd-dollarlik-toqimachilik-vatikuv-trikotaj-mahsulotlari-eksport-qilindi>.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Фармон (2017) Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Тўқимачилик ва тикувтрикотаж саноатини жадал ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5285-сон Фармони, 14.12.2017 йил.
2. Фармон (2022) Ўзбекистон Республикаси Президентининг 28.01.2022 йилдаги “2022 — 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида” ПФ-60- сон Фармони.
3. Щиборщ К.В. (2000) Интегрированная система управления промышленных предприятий России. // Менеджмент в России и за рубежом. -№4.
4. Бегалов Б.А. (2013) Основные тенденции развития инновационной экономики// Экономический вестник Узбекистана, , № 3-4, с. 107-110;